ARTISTIC EXPRESSION OF SOCIAL IDEAS IN KARIMBEK KAMIY'S POEMS WITH AN ENLIGHTENMENT SPIRIT

Mardonova Xonzoda Anvar qizi

Teacher at General Secondary School No. 23, Karmana District, Navoiy Region

Abstract

This thesis examines the artistic expression of social ideas in Karimbek Kamiy's poems with an enlightenment spirit. The aim of the study is to identify how the poet addresses issues such as the promotion of knowledge and skills, criticism of ignorance, and concern for the fate of the nation through poetic images and expressive devices. Poems with educational and enlightenment-oriented content are selected for analysis, focusing on their themes, forms of lyrical address, tone, and artistic devices based on the texts. In Kamiy's works, knowledge is interpreted not only as a value contributing to individual development but also as one related to the progress of society. In his poems encouraging the pursuit of knowledge, the poet directly addresses the reader; in passages criticizing ignorance, he draws attention to its consequences for human and social life. Thus, social content is combined with admonition, appeal, and critical attitude. The thesis analyzes how these ideas are artistically expressed, particularly the role of contrasting concepts, repetition, and the tone of address in enhancing the impact of the poems. The study aims to understand Kamiy's enlightenment poetry not only through the ideas it puts forward but also through the relationship between social ideas and artistic form. The conclusions are drawn within the scope of the selected poems; generalizations applicable to the poet's entire creative legacy require a separate textual study.

Keywords

Karimbek Kamiy, enlightenment, social idea, knowledge and skills, criticism of ignorance, lyrical address, artistic expression, national awakening literature.

KARIMBEK KAMIYNING MA’RIFATPARVARLIK RUHIDAGI SHE’RLARIDA IJTIMOIY G‘OYANING BADIIY IFODASI

Mardonova Xonzoda Anvar qizi

Navoiy viloyati Karmana tumani 23-umumiy o'rta ta'lim maktabi oqituvchisi

Annotatsiya

Ushbu tezisda Karimbek Kamiyning ma’rifatparvarlik ruhidagi she’rlarida ijtimoiy g‘oyalarning badiiy ifodasi o‘rganiladi. Tadqiqotning maqsadi shoir ilm va hunarga da’vat, jaholatni tanqid qilish hamda millat taqdiri uchun qayg‘urish kabi masalalarni she’riy obraz va ifoda vositalari orqali qanday yoritganini aniqlashdan iborat. Tahlil uchun ma’rifiy mazmundagi she’rlar tanlanib, ularning mavzusi, lirik murojaat shakli, ohangi va badiiy vositalari matnga tayangan holda ko‘rib chiqiladi.

Kamiy ijodida ilm shaxs kamoloti bilan birga jamiyat taraqqiyotiga daxldor qadriyat sifatida talqin etiladi. Shoir ilmga undovchi she’rlarida o‘quvchiga bevosita murojaat qiladi; bilimsizlikni tanqid etgan o‘rinlarda esa uning inson va jamiyat hayotidagi oqibatlariga e’tibor qaratadi. Ijtimoiy mazmun shu tariqa nasihat, da’vat va tanqidiy munosabat bilan uyg‘unlashadi. Tezisda ushbu g‘oyalarning qanday badiiy ifoda topgani, xususan, qarama-qarshi tushunchalar, takrorlar va murojaat ohangining she’r ta’sirchanligidagi o‘rni tahlil qilinadi.

Tadqiqot Kamiyning ma’rifatparvarlik she’riyatini faqat ilgari surilgan fikrlar orqali emas, balki ijtimoiy g‘oya va badiiy shaklning bog‘liqligi asosida tushunishga qaratilgan. Xulosalar tanlangan she’rlar doirasida chiqariladi; shoirning butun ijodiy merosiga tatbiq etiladigan umumlashmalar alohida matniy tadqiqotni talab qiladi.

Kalit so‘zlar: Karimbek Kamiy, ma’rifatparvarlik, ijtimoiy g‘oya, ilm va hunar, jaholat tanqidi, lirik murojaat, badiiy ifoda, milliy uyg‘onish adabiyoti.

Kirish

XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi o‘zbek adabiyotida ilm, maktab, tarbiya va jamiyatning kelajagi muhim mavzularga aylandi. Bu davr ijodkorlari she’rni shaxsiy kechinmalarni ifodalash bilan birga, xalqni o‘ylantirayotgan masalalarni ko‘tarish vositasi sifatida ham qo‘lladilar. Karimbek Kamiy ijodida ham mumtoz she’riy shakllar ijtimoiy va ma’rifiy fikrlarni yetkazishga xizmat qiladi. Shoirning ilmga da’vat etuvchi va bilimsizlikni tanqid qiluvchi asarlari uning adabiy merosida alohida o‘rin tutadi.

Kamiy ma’rifatparvarlik ruhidagi she’rlarida ilmni insonning shaxsiy yutug‘i sifatida tasvirlash bilan cheklanmaydi. U ilm va hunarning qadrsizlanishi, bilimsizlikning zararli oqibatlari hamda yoshlarning ta’lim olishi kabi masalalarga murojaat qiladi. Masalan, shoirning “Temir yo‘l xususida”, “Dilki millat g‘amida qon o‘ldi…” va “Soldi beilmlik xatolarg‘a” kabi asarlari uning ijtimoiy fikri turli mavzu va she’riy shakllarda ifodalanganini ko‘rsatadi.

Bunday she’rlarni o‘rganishda ilgari surilgan g‘oyani qayd etishning o‘zi yetarli emas. Shoir o‘quvchiga qanday murojaat qilgani, qaysi holatlarni qarama-qarshi qo‘ygani va she’r ohangini qanday yaratgani ham muhimdir. Ma’rifiy mazmundagi asarda da’vat, nasihat yoki tanqid badiiy shakl orqali ta’sir kuchiga ega bo‘ladi. Shu sababli Kamiy she’rlaridagi ijtimoiy g‘oya va uning ifoda usullarini birgalikda tahlil qilish zarur.

Mavzuning dolzarbligi Kamiyning ma’rifatparvarlik she’riyatini g‘oyaviy mazmun va badiiy qurilish uyg‘unligida yoritish bilan belgilanadi. Shoirning ilmni ulug‘lashi, jaholatga munosabati va millat istiqboli haqidagi tashvishi lirik murojaat, qarama-qarshi qo‘yish hamda ta’sirchan ohang orqali ifodalanadi. Bu jihatlarni aniqlash shoirning ijtimoiy fikrni she’riy so‘zga aylantirish mahoratini ochishga yordam beradi.

Tezisning maqsadi — Karimbek Kamiyning tanlangan ma’rifatparvarlik she’rlarida ijtimoiy g‘oyalar qanday badiiy ifoda topganini aniqlash. Buning uchun

asarlarning mavzusi, murojaat shakli, asosiy obrazlari va tasvir vositalari matniy tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Karimbek Kamiyning ma’rifatparvarlik ruhidagi she’rlarida ilm va hunar shaxs kamoloti bilan birga jamiyat taraqqiyotining ham muhim sharti sifatida talqin qilinadi. Shoir ijtimoiy g‘oyani mavhum nasihat tarzida bayon etmaydi: bilimli va bilimsiz insonning mavqeyini qarama-qarshi qo‘yadi, maktabning vazifasini tasvirlaydi hamda millatning kelajagi haqidagi tashvishini lirik kechinmaga aylantiradi. Shu jihatdan uning she’rlarini ilm va hunarning qadri, jaholat tanqidi, ta’lim-tarbiya hamda badiiy murojaat yo‘nalishlarida tahlil qilish mumkin.

Ilm va hunarning ijtimoiy qadri

Kamiy «Har kishida ilmu san’at bordur» misrasi orqali insonning qadrini uning egallagan bilimi va hunari bilan bog‘laydi. Shoir nazarida ilm faqat shaxsiy yutuqqa erishish vositasi emas. Bilimli inson o‘z mehnati bilan jamiyatga foyda keltiradi, hunar esa unga mustaqil hayot kechirish imkonini beradi. Aksincha, «Qolmadi hech qadri ilmu hunar» degan e’tiroz bilimga yetarli e’tibor berilmayotgan muhitga qaratilgan. Birinchi misradagi ijobiy baho bilan ikkinchisidagi norozilik yonma-yon kelib, shoir ilgari surayotgan ijtimoiy fikrni kuchaytiradi.

Shoir insonning obro‘sini nasl-nasab yoki mol-davlat bilan o‘lchashga ham qarshi fikr bildiradi. U sharafga ilm va odob orqali erishish g‘oyasini ilgari suradi. Bunda ma’rifat faqat savodxonlik ma’nosida qo‘llanmaydi: bilimning inson xulqi, muomalasi va jamiyat oldidagi mas’uliyatida namoyon bo‘lishi ham nazarda tutiladi. Shunday qilib, Kamiy ilm, hunar va odobni bir-birini to‘ldiruvchi fazilatlar sifatida tasvirlaydi.

Jaholat tanqidi va millat dardi

Kamiy she’rlarida bilimsizlik alohida shaxsning kamchiligi bilangina cheklanmay, jamiyat hayotiga ta’sir qiladigan muammo sifatida ko‘rsatiladi. Shoir ilmning

qadrsizlanishidan afsuslanar ekan, uning oqibatlarini xalqning ahvoli bilan bog‘laydi. Bu o‘rinda she’riy hukmni tarixiy jarayonlarning yagona izohi sifatida emas, balki ma’rifatparvar shoirning ijtimoiy pozitsiyasi sifatida tushunish lozim. Kamiy o‘z davridagi muammolarga bilim va tarbiyani kuchaytirish nuqtayi nazaridan javob izlaydi.

Millat taqdiri haqidagi tashvish shoir lirikasiga hissiy kuch beradi. U jamoa boshiga tushgan qiyinchilikni befarq kuzatuvchi sifatida emas, undan iztirob chekayotgan inson sifatida ifodalaydi. Natijada ijtimoiy fikr shunchaki da’vat bo‘lib qolmaydi; u lirik qahramonning ichki kechinmasi bilan birlashadi. O‘quvchi bilimsizlik haqidagi mulohazani ham, shu holatni o‘zgartirishga undovchi ruhiy ehtiyojni ham sezadi.

Maktab, tarbiya va amaliy faoliyat

Kamiyning ma’rifat haqidagi qarashlarida maktab muhim o‘rin egallaydi. Shoir maktabni bilim beradigan joy sifatida tasvirlash bilan birga, uni odob va tarbiya manbai deb ham biladi. Maktabga bag‘ishlangan satrlarda bir so‘zning takrorlanishi o‘quvchi e’tiborini aynan shu maskanga qaratadi. Bunday takror she’rning ohangini kuchaytirib, maktabning shaxs va jamiyat hayotidagi vazifasini ta’kidlaydi.

Kamiy uchun bilimning amaliy natijasi ham ahamiyatli. Uning she’rlarida ilm egallashga chaqiriq insonning o‘z ustida ishlashi, hunar o‘rganishi va foydali ish bilan shug‘ullanishi haqidagi fikrlar bilan tutashadi. Shoir ta’lim masalasini yoritgan ayrim satrlarida ilm olishning ayollar va erkaklar uchun ahamiyatini ham qayd etadi. Bu fikr uning ma’rifat haqidagi qarashlari shaxsiy manfaat doirasidan kengroq ekanini ko‘rsatadi.

Ijtimoiy g‘oyaning badiiy ifodasi

Kamiyning ma’rifatparvarlik g‘oyalari, avvalo, qarama-qarshi qo‘yish orqali ta’sirchanlik kasb etadi. Ilm va jaholat, sharaf va xorlik, uyg‘oqlik va loqaydlik kabi tushunchalar o‘rtasidagi ziddiyat o‘quvchini tanlov haqida o‘ylashga undaydi. Shoir

ijobiy fazilatni madh etar ekan, unga zid holatning oqibatini ham ko‘rsatadi. Natijada she’rda bildirilgan ijtimoiy fikr aniqroq anglashiladi.

Ikkinchi muhim vosita — bevosita murojaat va da’vat. Shoir ayrim she’rlarida suhbatdoshga yuzlanadi, ayrimlarida esa Vatanni uyg‘onishga chorlaydi. Murojaat shakli o‘quvchi bilan yaqinlik hosil qiladi: u she’rdagi muammoni chetdan kuzatmay, unga daxldor masala sifatida qabul qiladi. Takrorlangan da’vat so‘zlari esa fikrning shiddatini oshiradi va she’rga harakatga chorlovchi ohang beradi.

Shoirning yorug‘lik va zulmatga oid tasvirlari ham ma’rifatparvarlik mazmuniga xizmat qiladi. Zulmat bilimsizlik va og‘ir ahvolni, tong esa o‘zgarish umidini ifodalaydi. Bu obrazlar orqali mavhum ijtimoiy tushunchalar ko‘z oldiga keladigan manzaraga aylanadi. Demak, Kamiy she’rlarining ta’sir kuchi faqat qanday g‘oya aytilganida emas, balki uning lirik kechinma, murojaat, takror va obrazlar vositasida qanday ifodalanganida ham namoyon bo‘ladi.

XULOSA

Karimbek Kamiyning ma’rifatparvarlik ruhidagi she’rlarida ijtimoiy g‘oya ilm va hunarni qadrlash, jaholat oqibatlarini anglash hamda maktab va tarbiyaning ahamiyatini e’tirof etish orqali ifodalanadi. Shoir bilimni insonning shaxsiy kamoloti bilan bog‘lar ekan, uning jamiyat hayotidagi o‘rniga ham e’tibor qaratadi. Uning talqinida ilmli, hunarli va odobli inson elga foyda keltira oladi.

Kamiyning jaholat haqidagi tanqidi millat kelajagi uchun tashvish bilan uyg‘unlashadi. Shoir bilimsizlikni tasvirlash bilan kifoyalanmay, o‘quvchini ilm olishga va faol bo‘lishga chorlaydi. Maktab obrazining she’rlarda muhim o‘rin tutishi ham shu g‘oyaga xizmat qiladi: ta’lim bilim berish bilan birga insonning odobi va mas’uliyatini shakllantiradi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, Kamiy ijtimoiy fikrni qarama-qarshi tushunchalar, bevosita murojaat, takror va ramziy tasvirlar yordamida badiiylashtiradi. Ilm va jaholat,

zulmat va tong obrazlari she’rning ma’rifatparvarlik mazmunini ta’sirchan ifodalashga yordam beradi. Shu sababli Kamiyning ushbu she’rlari faqat o‘z davri muammolariga bildirilgan munosabat sifatida emas, balki bilim, tarbiya va ijtimoiy mas’uliyat haqidagi badiiy mulohaza sifatida ham ahamiyatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kamiy, Karimbek. *Dilni obod aylangiz…* Toshkent: Ma’naviyat, 1998. (ziyouz.uz)
2. Kamiy, Karimbek. *Tanlangan asarlar*. Toshkent, 1966. (Qomus.INFO)
3. Oltinbek, Olim. *Karimbek Kamiy – milliy uyg‘onish shoiri*. 2018. (tsuull.uz)
4. Qosimov B., Yusupov Sh., Dolimov U., Rizayev Sh., Ahmedov S. *Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti*. Toshkent: Ma’naviyat, 2004. (ziyouz.uz)